

УДК 373.2/3:172.15-053.4./15

Ірина Луценко

Iryna Lutsenko

НЕПЕРЕРВНІСТЬ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ АКТИВНО-ПАТРІОТИЧНОЇ ПОЗИЦІЇ ДИТИНИ У ВИХОВНОМУ ПРОСТОРИ ДОШКІЛЬНОЇ І ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

THE CONTINUITY OF THE PROCESS OF FORMATION OF ACTIVE PATRIOTIC POSITION OF CHILDREN IN EDUCATIONAL SPACE OF PRESCHOOL AND PRIMARY EDUCATION

У статті визначається мета, зміст патріотичного виховання дітей дошкільного віку; обґрунтовується важливість неперервного характеру процесу формування активно-патріотичної позиції дитини в умовах наступності початкової і дошкільної освіти. Розкривається сутність поняття «активно-патріотична позиція».

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, активно-патріотична позиція, неперервність, наступність.

У нинішній непростій ситуації, яка торкається всіх без винятку, і дорослих, і наймолодших громадян України, національно-патріотичне виховання розглядається як пріоритетний напрям діяльності закладів освіти. Однак, як показали сучасні історико-політичні події, формат національно-патріотичного виховання, спрямованого на формування нового українця потребує змін. Так, Стратегією національно-патріотичного виховання визначено, що метою виховання є розвиток громадянина як високоморальної особистості, яка плекає українські традиції, духовні цінності, володіє відповідними знаннями, вміннями та навичками, здатна реалізувати свій потенціал в умовах сучасного суспільства, сповідує європейські цінності, готова до виконання обов'язку із захисту Батьківщини, незалежності та територіальної цілісності України [4].

Однією з провідних умов трансформаційних змін є забезпечення неперервності виховного процесу. Детальніший аналіз цього поняття засвідчує, що воно близьке, але не тотожне поняттю «наступність». Так, більшість науковців пов'язують наступність з процесом навчання, розглядають її як дидактичний принцип, який забезпечує зв'язок між знаннями, послідовність, систематичність навчання (С. Гончаренко, О. Мороз).

Водночас наступність може бути як неперервною, так і перервною, що не відповідає такому важливому принципу виховання як *принцип неперервності*, який визначає, що процес виховання не обмежується часом, віком, має відбуватися постійно, без перерви. Особливо важливо забезпечити неперервність виховного процесу у період дитинства, впродовж якого відбувається активне засвоєння соціальних, культурних, громадянських цінностей.

Тому збереження та розвиток духовно-моральних цінностей українського народу й на їх основі формування у дітей та молоді національно-культурної ідентичності, національно-патріотичного світогляду визначено як пріоритетний напрям національно-патріотичного виховання [4].

Мета статті – розкрити теоретико-методичні засади забезпечення неперервності процесу формування активно-патріотичної позиції дитини в умовах наступності початкової і дошкільної освіти.

Як зазначено в Концепції національно-патріотичного виховання, його стрижнем мають стати національні та європейські цінності. Підкреслимо, що цінності, як те, що визнається

особистістю як найважливіше, найзначуще, закладаються саме в дитинстві. Зокрема, такі об'єкти ціннісного ставлення, як: повага до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України); участь у громадсько-політичному житті країни; повага до прав людини; верховенство права; толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних та національно-мовних особливостей; рівність всіх перед законом; готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України [2], є у переважній своїй більшості, доступними для сприйняття, емоційного переживання, розуміння дітьми дошкільного віку, здійснення щодо них різних видів діяльності: пізнавальної, комунікативно-мовленнєвої, художньо-мовленнєвої, продуктивної, трудової.

Концептуальним для визначення змісту патріотичного виховання дітей дошкільного віку і забезпечення перспективності й наступності у виховній роботі є пріоритет, проголошений у Концепції як найважливіший, а саме: формування ціннісного ставлення до українського народу, Батьківщини, держави, нації [2]. Отже, визначений пріоритет сучасного національно-патріотичного виховання спрямований на єднання українського народу. Досягнення такого єднання й є, на наш погляд, найвищим сенсом національно-патріотичного виховання. Його цілісність і дієвість мають забезпечити такі взаємопов'язані складові, як: громадянсько-патріотичне, військово-патріотичне, духовно-моральне виховання [4].

Вивчення визначень поняття «єднання» вказує, що його зміст розкривається через поняття «тісний зв'язок», «єдність», «згуртованість». Тому завдання національно-патріотичного виховання – розкрити перед дітьми важливість існування зв'язків між різними поколіннями українців, людьми, які живуть в різних регіонах України; показати, що їх міцно об'єднує спільна історія, культура, мова, й тому вони поєднані однією Батьківщиною, створили і об'єдналися в державу Україну. Вихованці мають не тільки дізнаватися про ці зв'язки, але й відчувати себе їх учасниками, пізнавати себе як українців, адже формування ціннісного ставлення – це формування зв'язків зростаючої особистості зі світом: соціумом, культурою, історією, державою та її людьми: українцями, представниками інших національностей – громадянами України. Отже, процес формування ціннісного ставлення до свого народу, Батьківщини, держави має включати послідовні етапи засвоєння особистістю цінностей: когнітивний, емоційно-оцінний, поведінковий, діяльнісний (Н. Голованова, В. Крижко, Є. Шиянов).

Щоб сформувати у дітей власне патріотичні цінності, а не «псевдопатріотичні уявлення» [1], патріотичне виховання має здійснюватися у контексті громадянського виховання. Тому має ґрунтуватися на таких цінностях, як: права і свободи людини, повага до людини, її гідності; громадянство, громадянин, держава; свобода і відповідальність за власні вчинки, рівність, справедливість; любов, гордість, почуття причетності до історії, культури, мови, традицій своєї Батьківщини; активна позиція, дії на благо рідної країни; гуманність, толерантність, доброзичливе ставлення до людей інших національностей.

Отже, засвоєння патріотичних цінностей має відбуватися в єдності з морально-правовим вихованням. Введення до змісту морального виховання базового правового аспекту сприятиме його збагаченню, конкретизації ставлення дитини до самої себе та інших, рефлексії щодо ставлення до неї людей, які її оточують, та її власного ставлення до батьків, інших дорослих, однолітків, поглибленню гуманістичних аспектів міжособистісної взаємодії [3].

Зокрема, Світовою організацією виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку виділена й розроблена сукупність засад, необхідних для мирних відносин між людьми, а саме: любов і повага до ближнього, щирість, співпереживання, привітність, розуміння, вміння допомагати тим, хто цього потребує; дотримання прийнятих у суспільстві моральних норм, протидія злу без прояву агресії; почуття солідарності та відповідальності стосовно інших.

Отже, зміст національно-патріотичного виховання має бути гуманним й сприяти утвердженню загальнолюдських цінностей, ідеалів добра, краси, гуманізму й миру, морально-правовим й забезпечувати: усвідомлення дитиною своєї особистісної значущості; виховання самоповаги, почуття власної гідності, гуманного, толерантного ставлення до людей; орієнтування у своїх правах, обов'язках перед іншими людьми (дорослими, дітьми), державою; усвідомлення рівності прав різних людей і дітей незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, національності [3].

На погляд Н. Гавриш, К. Крутій, патріотизм має бути дієвим, конструктивним. Учені, зокрема, вважають, що надважливий аспект у роботі з патріотичного виховання – орієнтування дітей на цінність творення, творчої праці та праці взагалі. Схвальний прояв дієвого й конструктивного патріотизму – екологічно, соціально та економічно доцільна поведінка [1].

Отже, щоб плекати громадянина, патріота потрібно не просто ознайомлювати дитину з історією, культурою, традиціями, звичаями рідної країни, а насамперед формувати у неї емоційно-ціннісне ставлення, розуміння своїх прав і обов'язків у суспільстві, почуття відповідальності, а, отже, активну патріотичну позицію.

Розглянемо складові поняття «активно-патріотична позиція» детальніше. У заданому контексті звернемося до такого значення поняття «позиція», як: точка зору, відношення до будь-чого; дії, поведінка, зумовлені цим відношенням. Відношення як зв'язок з людьми, причетність до кого, чого-небудь, стиль поведінки в різних життєвих ситуаціях засвідчує соціальну позицію індивіда. Отже, патріотизм, як почуття любові, гордості, причетності до історії своєї країни, її мови, традицій, звичаїв, сучасного життя, суспільних подій, слушно віднести й до категорії соціального.

Соціальна позиція визначається як спрямованість соціальних дій особистості, яка характеризує її ставлення до інших людей, соціальних груп, прогресу людства. Рівень такої позиції визначається почуттям соціальної відповідальності, розумінням своїх громадських обов'язків. Вияв відповідальності у контексті патріотичної позиції означає відповідальну поведінку, дії («знати», «поважати», «берегти», «примножувати», «захищати») по відношенню до своєї Батьківщини, розуміння своєї співпричетності, можливостей, обов'язків.

Про наявність патріотичної позиції у дитини-дошкільника свідчить: володіння доступними (з урахуванням віку) знаннями, уявленнями про державу, її історію, культуру, мову свого народу, інтерес до них; наявність сформованого емоційно-ціннісного ставлення до всього, з чим пов'язано поняття «Батьківщина», вияви до неї почуття любові, гордості, поваги, відповідальності; спільна з дорослими активна діяльність-прилучення, спрямована на збереження природи рідного краю, традицій, культури, творення добра для людей – своїх співвітчизників, що живуть поруч і в різних куточках України, і потребують уваги, турботи, вияву вдячності, допомоги. Вищим проявом такої позиції є її активний характер.

Аналіз визначень поняття «активність» засвідчує, що воно розглядається науковцями у співвідношенні з поняттям «діяльність», як її вища форма. Таку діяльність характеризує особистісна значущість, інтенсивність виконання, ініціативний, довільний характер дій. У контексті патріотичної позиції активність виявляється у тому, що дитина виявляє інтерес, небайдужість до історії і сучасного життя своєї країни, суспільних подій; через доступні їй способи виражає емоційно-ціннісне ставлення до культури, традицій, рідної мови; активно долучається до дій дорослих, дітей старших за віком, спрямованих на збереження рідної природи, культури, традицій; вчиняє правильно відносно близьких, знайомих людей, ініціює дії заради їхнього блага та співвітчизників.

Успішність реалізації патріотичного виховання залежить від дотримання спеціальних принципів, які є загальними для різних ланок освіти. Застосування вікового, концентричного підходів щодо їх втілення забезпечить зв'язок між виховними просторами дошкільної і початкової освіти, об'єднає їх, сприятиме неперервності процесу формування активно-патріотичної позиції дитини. Це такі принципи:

- принцип національної спрямованості, що передбачає формування національної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, українського народу, шанобливого ставлення до його культури; поваги до культури всіх народів, які населяють Україну; здатності зберігати свою національну ідентичність, пишатися приналежністю до українського народу, брати участь у розбудові та захисті своєї держави;

- принцип самоактивності й саморегуляції забезпечує розвиток у вихованця суб'єктних характеристик; формує здатність до критичності й самокритичності, до прийняття самостійних рішень; виробляє громадянську позицію особистості, почуття відповідальності за її реалізацію в діях та вчинках;

- принцип полікультурності передбачає інтегрованість української культури в європейський та світовий простір, створення для цього необхідних передумов: формування в дітей та учнівської молоді відкритості, толерантного ставлення до відмінних ідей, цінностей, культури, мистецтва, вірувань інших народів; здатності диференціювати спільне і відмінне в різних культурах, спроможності сприймати українську культуру як невід'ємну складову культури загальнолюдської;

- принцип соціальної відповідності обумовлює потребу узгодження змісту і методів патріотичного виховання з реальною соціальною ситуацією, в якій організовується виховний процес, і має на меті виховання в дітей і молоді готовності до захисту вітчизни та ефективного розв'язання життєвих проблем;

- принцип історичної і соціальної пам'яті спрямований на збереження духовно-моральної і культурно-історичної спадщини українців та відтворює її у реконструйованих і осучаснених формах і методах діяльності;

- принцип міжпоколінної наступності, який зберігає для нащадків зразки української культури, етнокультури народів, що живуть в Україні [2].

Реалізація цих принципів пов'язана з використанням певних форм і методів роботи. Добираючи їх, слід враховувати принцип наступності, надавати перевагу пріоритетним видам і формам організація діяльності дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. До таких віднесено: ситуаційно-рольова гра, сюжетно-рольова гра, гра-драматизація, інсценування, гра-бесіда, гра-мандрівка, екскурсія, ігрова вправа, колективне творче панно, бесіда, тематичний зошит, ранок, свято, усний журнал, групова справа, оформлення альбому, уявна подорож, конкурси, ігри, школа ввічливості, демонстрація, розповідь, моделювання, вікторина, екскурсія, виставка малюнків, операція-рейд, виставка-ярмарок, переключка повідомлень, добродійна акція, хвилини з мистецтвом, година спостереження, година милування, спортивні змагання, козацькі забави, театральна вистава, ляльковий театр, ведення літопису класного колективу, веселі старту, естафети, догляд за рослинами і тваринами [4]. Як бачимо, серед цих форм і методів, рекомендованих для використання у початковій освіті, більшість таких, що використовуються як провідні у роботі з дітьми дошкільного віку.

В умовах наступності початкової і дошкільної освіти неперервність процесу формування активно-патріотичної позиції забезпечується шляхом: планування і здійснення систематичної, послідовної виховної роботи в дошкільних навчальних закладах і початкових класах на засадах спеціальних принципів патріотичного виховання; введення змісту національно-патріотичного виховання до змісту різних видів діяльності дітей; цільового охоплення виховною діяльністю всіх сфер життєдіяльності дитини в освітньому закладі й сім'ї.

Отже, успіх процесу формування активно-патріотичної позиції залежить від забезпечення неперервності цього процесу у виховному просторі дошкільної і початкової освіти. Це визначає необхідність розроблення сучасного змісту національно-патріотичного виховання, методик і технологій його втілення в зміст і форми дитячої діяльності, різні сфери життєдіяльності дитини.

Список використаних джерел

1. Гавриш Н. Національно-патріотичне виховання у ситуації соціального неспокою: змінюємо підходи / Наталія Гавриш, Катерина Крутій // Дошкільне виховання. – 2015. – № 8. – С. 2-7.
2. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/4068-&lr=143&clid=1864187>
3. Луценко І. Виховуємо громадянина Морально-правові аспекти вихованості / Ірина Луценко // Дошкільне виховання. – 2015. – № 4. – С. 9-13.
4. Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580/2015>

The purpose and content of patriotic education of preschool children are determined on the basis of the Concept of national-patriotic education, the core of which is national and European values. Requirements to the content of national-patriotic education aimed at developing children's emotional and value attitude to Ukrainian nation, its history, traditions, culture, language and state are revealed. The content of patriotic education must be humane and promote universal values, ideals of good, humanism and peace; nationally directed; include the moral and legal aspects and ensure children's awareness of their personal significance, dignity, equality of different people and children regardless of race, color, sex, language, religion and nationality.

The essence of the concept of «active patriotic position» is revealed. Its introduction demonstrates mandatory implementation of patriotic education based on active approach. It's determined that to be patriots preschool children must: possess available (according to their age) knowledge of the country, its history, culture and language of their people, be interested in them; have availability of the formed emotional and value attitude to everything connected with the concept of «Motherland», expressions of love to it, pride and respect; participate in joint activities with adults, aimed at preserving the nature of their native land, traditions and cultural heritage, doing good to people – their compatriots who live near and in different parts of Ukraine and need attention, care, expression of gratitude, help.

The importance of the continuous nature of the process of forming an active patriotic position in terms of succession of primary and preschool education is proved.

Key words: national-patriotic education, active patriotic position, continuity, succession.
